

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं
प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृतं क्लृप्तम्। श्रेयो वसीय
आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्तसम्भान्।
ज्योतिष्मांस्तेजस्वानातपस्त्वस्तपन्नभितपन्। रोचनो
रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता
विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया
सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी।
दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः॥१॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सशान्तः शान्तः। आभवंन्प्र-
भवंत्सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सस्तुतं
कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्।
अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता
दीप्तो दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलंज्वलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्।
रोचनो रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो वामः। सुता सुन्वती

प्रसुता सूयमानाऽभिषूयमाणा। पीतीं प्रपा सम्पा
तृप्तिस्तर्पयन्ती॥ २॥

कान्ता काम्या कामजाताऽऽयुष्मती कामदुघा।
अभिशास्ताऽनुमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयन्निषा-
दयन्त्संसादनः संसन्नः सन्नः। आभूर्विभूः प्रभूः
शम्भूर्भुवः। पवित्रं पवयिष्यन्पूतो मेध्यः। यशो
यशस्वानायुरमृतः। जीवो जीविष्यन्त्स्वर्गो लोकः।
सहस्वान्तसर्हीयानोजस्वान्तसहमानः। जयन्त्रभिजयन्त्सु-
द्रविणो द्रविणोदाः। आर्द्रपवित्रो हरिकेशो मोदः प्रमोदः॥ ३॥

अरुणोऽरुणरजाः पुण्डरीको विश्वजिदभिजित्। आर्द्रः
पिन्वमानोऽन्नवान्नसवानिरावान्। सर्वोषधः सम्भरो
महस्वान्। एजत्का जौवत्काः। क्षुल्लकाः शिपिविष्टकाः।
सरिस्रराः सुशेरवः। अजिरासो गमिष्णवः। इदानीं
तदानीमेतर्हि क्षिप्रमंजिरम्। आशुर्निमेषः फणो
द्रवन्त्रतिद्रवन्। त्वरंस्त्वरमाण आशुराशीयाञ्जवः। अग्निष्टोम
उक्थ्योऽतिरात्रो द्विरात्रस्त्रिरात्रश्चतूरात्रः। अग्निर्ऋतुः सूर्य
ऋतुश्चन्द्रमा ऋतुः। प्रजापतिः संवत्सरो महान्कः॥ ४॥

[१]

भूरग्निं च पृथिवीं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं
 च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
 सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्य योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः।
 चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे।
 यत्ते अग्रे न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरस-
 श्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि
 सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे। मा ते अग्रे
 च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां

ज्योतिर्यददावुदेति। तपसो जातमनिभृष्टमोजः। तत्ते
ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि।
यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरो-
ऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः।
ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वरुषाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः।
हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि
महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश
आवाहि। सर्वा दिशोऽनुविवाहि। सर्वा दिशोऽनुसंवाहि।
चित्या चितिमापृण। अचित्या चितिमापृण। चिदसि
समुद्रयोनिः॥८॥

इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः।
महान्तस्रधस्थे ध्रुव आनिषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मा
हिंसीः। एति प्रेति वीति समित्युदिति। दिवं मे यच्छ।
अन्तरिक्षं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ।

अ॒न्तरि॑क्षं मे यच्छ। दि॒वं मे यच्छ। अ॒ह्ना प्रसा॑रय। रा॒त्र्या
सम॑च। रा॒त्र्या प्रसा॑रय। अ॒ह्ना सम॑च। का॒मं प्रसा॑रय।
का॒मं॑ सम॑च॥९॥

[४]

भूर्भु॒वः स्वः॑। ओ॒जो बल॑म्। ब्र॒ह्म क्ष॑त्रम्। यशो॑ म॒हत्। स॒त्यं
तपो॑ ना॒मं। रू॒पम॑मृ॒तम्। चक्षुः॑ श्रो॒त्रम्। म॒न॒ आ॒युः। वि॒श्वं यशो॑
म॒हः। स॒मं तपो॑ ह॒रो भाः॑। जा॒तवे॑दा॒ यदि॑ वा पा॒वको॑ऽसि।
वै॒श्वान॑रो यदि॑ वा वैद्यु॒तोऽसि॑। शं प्र॒जाभ्यो॑ यज॑मानाय
लो॒कम्। ऊ॒र्जं पु॒ष्टिं द॑द॒द्भ्याव॑वृ॒त्स्व॥१०॥

[५]

रा॒ज्ञीं वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ ह॒रो
भाः। अ॒ग्निरि॑न्द्रो बृ॒हस्प॑तिः। वि॒श्वे दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते
मा॒ सर्वे॑ यश॑सा॒ स॒सृज॑न्तु॥११॥

[६]

अस॑वे स्वाहा वस॑वे स्वाहा॑। वि॒भुवे॑ स्वाहा वि॒वंस्व॑ते
स्वाहा॑। अ॒भि॒भुवे॑ स्वाहाऽधि॑पतये स्वाहा॑। दि॒वां प॑तये
स्वाहाऽह॑स्प॒त्याय॑ स्वाहा॑। चाक्षु॑ष्म॒त्याय॑ स्वाहा॑

ज्योतिष्मत्याय स्वाहा॥ राज्ञे स्वाहा विराज्ञे स्वाहा॥
 सम्राज्ञे स्वाहा स्वराज्ञे स्वाहा॥ शूषाय स्वाहा सूर्याय
 स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा॥ स॒सर्पाय स्वाहा॥
 कल्याणाय स्वाहा॥ अर्जुनाय स्वाहा॥१२॥

[७]

विपश्चिते पवमानाय गायत। मही न धाराऽत्यन्धो अर्षति।
 अहिर्ह जीर्णामतिसर्पति त्वचम्। अत्यो न क्रीडन्नसरद्वेषा
 हरिः। उपयामगृहीतोऽसि मृत्यवे त्वा जुष्टं गृह्णामि। एष ते
 योनिर्मृत्यवे त्वा। अपमृत्युमपक्षुधम्। अपेतः शपथं जहि।
 अधा नो अग्र आवह। रायस्पोष सहस्रिणम्॥१३॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशाः। मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान्
 यज्ञस्य मायया। सर्वानवयजामहे। भक्षोऽस्यमृतभक्षः।
 तस्य ते मृत्युपीतस्यामृतवतः। स्वगाकृतस्य मधुमतः।
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि। मन्द्राऽभिभूतिः केतुर्यज्ञानां
 वाक्। असावेहि॥१४॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान।
 असावेहि। अहस्तोस्त्वा चक्षुः। असावेहि। अपादाशो मनः।

असावेहि। कवे विप्रचित्ते श्रोत्रे। असावेहि॥१५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं
तथा वेद। असावेहि। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं
मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे
श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी
मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमंसु श्रिताः॥१९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो
मे बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो
मे मन्यौ श्रितः। मन्युरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आत्मा मे आत्मनि श्रितः॥२१॥

आत्मा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म
आत्मा पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्।
वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य
गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापतिर्देवान्सृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त।
तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्।
तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्तुतः। वि च हैवास्य
तत्र पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमांसाऽग्निहोत्र एव सम्पन्ना। अथो आहुः।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्यं
मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्चं मे
पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते
पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतंश्च। अत्य॑हो हाऽऽरु॑णिः। ब्र॒ह्मचा॒रिणै॑ प्र॒श्नान्प्रोच्य॑
 प्रजि॑घाय। परे॑हि। प्ल॒क्षं दय्या॑म्पातिं पृच्छ। वेत्थ॑
 सावि॒त्रा(३)न्न वे॒त्था(३) इति॑। तमा॒गत्य॑ पप्रच्छ। आचार्यो॑
 मा प्राहै॑षीत्। वेत्थ॑ सावि॒त्रा(३)न्न वे॒त्था(३) इति॑। स
 होवाच॑ वेदेति॑॥२५॥

स कस्मि॒न्प्रति॑ष्ठित॒ इति॑। प॒रोर॑ज॒सीति॑। कस्तद्यत्प॒रोर॑जा
 इति॑। ए॒ष वाव॑ स प॒रोर॑जा इति॑ होवाच। य ए॒ष तप॑ति।
 ए॒षोऽर्वा॑ग्रजा इति॑। स कस्मि॒न्त्वे॒ष इति॑। स॒त्य इति॑। किं
 तत्स॒त्यमि॑ति। तप॒ इति॑॥२६॥

कस्मि॒न्नु तप॑ इति॑। बल॒ इति॑। किं तद्व॒लमि॑ति। प्रा॒ण
 इति॑। मा स्म॑ प्रा॒णम॑तिपृच्छ इति॑ माऽऽचा॒र्योऽब्र॑वीदिति॑
 होवाच॑ ब्रह्मचा॒री। स होवाच॑ प्ल॒क्षो दय्या॑म्पातिः।
 यद्वे॑ ब्रह्मचा॒रिन्प्रा॑णमत्य॑प्रक्ष्यः। मूर्धा॑ ते॒ व्यप॑तिष्यत्।
 अ॒हमु॑त आचा॒र्याच्छ्रे॒यांभ॑विष्यामि। यो मा॑ सावि॒त्रे
 स॒मवा॑दिष्टेति॑॥२७॥

तस्मा॑त्सावि॒त्रे न संव॑देत। स यो ह॒ वै सा॑वि॒त्रं वि॒दुषा॑ सावि॒त्रे
 संव॑देते। सहा॑स्मि॒ज्छ्रियं॑ दधाति। अनु॑ ह॒ वा अ॑स्मा अ॒सौ

तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो
बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं। संज्ञानं
विज्ञानं दर्शां दृष्टेति। एष एव तत्॥२८॥

अथ यदाहं। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव
तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाहं। चित्रः
केतुर्दाता प्रदाता संविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष
एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥२९॥

अथ यदाहं। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणो-
ऽरुणरजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽर्धमासाः। एष
मासाः। अथ यदाहं। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः
संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष
ऋतवः॥३०॥

एष संवत्सरः। अथ यदाहं। इदानीं तदानीमिति। एष एव
तत्। एष ह्येव ते मुहूर्तानां मुहूर्ताः। जनुको ह वैदेहः।
अहोरात्रेः समाजंगाम। तं होचुः। यो वा अस्मान् वेद।
विजहत्पाप्मानमेति॥३१॥

सर्वमायुरेति। अग्निं स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोके-

ऽन्नं क्षीयतु इति। विजहद्ध वै पाप्मानमेति। सर्वमायुरेति।
 अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते। य
 एवं वेद। अहीना हाऽऽश्वथ्यः। सावित्रं विदां चकार॥ ३२॥
 स हं ह॒ंसो हि॒र॒ण्म॒यो भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॒याय।
 आ॒दि॒त्यस्य॒ सायु॑ज्यम्। ह॒ंसो ह॒ वै हि॒र॒ण्म॒यो भू॒त्वा।
 स्व॒र्गं लो॒कमे॒ति। आ॒दि॒त्यस्य॒ सायु॑ज्यम्। य एवं वेद।
 दे॒वभा॒गो हं श्रौ॒त॒रू॒षः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार। त॒ ह॒
 वा॒गदृ॑श्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच॥ ३३॥

सर्वं बत गौतमो वेद। यः सावित्रं वेदेति। स होवाच। कैषा
 वागसीति। अयमहं सावित्रः। देवानामुत्तमो लोकः। गुह्यं
 महो बिभ्रदिति। एतावति ह गौतमः। यज्ञोपवीतं कृत्वाऽधो
 निपपात। नमो नम इति॥ ३४॥

स होवाच। मा भैषीर्गौतम। जितो वै ते लोक इति।
 तस्माद्ये के च सावित्रं विदुः। सर्वे ते जितलोकाः। स यो
 ह वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तं वेद। श्रिया
 हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि।
 आदित्य इति त्रीणि॥ ३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद।
 श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरं परमे
 व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा
 करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समांसत इति। न ह वा
 एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥ ३६॥
 तदेतत्परि यद्वैवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानं स्वर्गे लोक एति।
 विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः।
 स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य
 एवं वेद। शूषो ह वै वाष्णीयः। आदित्येन समाजंगाम।
 तं होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः
 पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष
 तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवेनं तदुवाच॥ ३७॥

[९]

इयं वाव सुरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः
 पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते
 मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाश्च वेद।
 कुर्वन्ति हास्येता अग्नौ मधु। नास्येष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो

न वेद॥३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधु कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूरतम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावन्नुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एतावन्नुवाकावपरपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद॥३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सर्हीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह

वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद।
 न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम
 उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका
 यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥

न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। य एवं
 वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद। न मुहूर्तानां
 मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै मुहूर्तानां
 मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। अथो
 यथा क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो
 भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव संलोकतां
 सायुज्यमश्नुते। अप पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद॥४२॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति।
 कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निमुग्धो ह वै
 धूमतान्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो
 हैवैतमग्निं सावित्रं वेद। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं

वेद। अयमहमस्मीति॥४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ वेवैनं तत्सावित्रः।
स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदं सयुग्मिः
क्रियते। इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपांगुरिति।
तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिल्लोके शैवधिं धयन्ति। धीतं
हैव स शैवधिमनु परैति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं
वेद॥४४॥

तस्य हैवाहोरात्राणि। अमुष्मिल्लोके शैवधिं न धयन्ति।
अधीतं हैव स शैवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह
त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। तं ह जीर्णिं स्थविरं
शयानम्। इन्द्र उपव्रज्योवाच। भरद्वाज। यत्ते
चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन
चरेयमिति होवाच॥४५॥

तं ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषां
हैकैकस्मान्मुष्टिनाऽऽदे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा
वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्व-
वोचथाः। अथ त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै

सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै हैतमग्निं सावित्रमुवाच। तं स विदित्वा। अमृतो
भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो
हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं
वेद। एषो एव त्रयीं विद्या॥४७॥

यावन्तं ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं
जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव
सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि
नामधेयानि। वायोरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं
वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद।
बृहस्पतेर्वा एतानि नामधेयानि। बृहस्पतेरेव सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। प्रजापतेर्वा एतानि
नामधेयानि। प्रजापतेरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति।
य एवं वेद। ब्रह्मणो वा एतानि नामधेयानि। ब्रह्मण
एव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। स वा
एषोऽग्निरपक्षपुच्छो वायुरेव। तस्याग्निर्मुखम्। असावादित्यः
शिरः। स यदेते देवते अन्तरेण। तत्सर्वं सीव्यति।

तस्मात्सावित्रः ॥ ४९ ॥

[११]

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

लोकोऽसि स्वर्गोऽसि। अनन्तोऽस्यपारोऽसि। अक्षितो-
ऽस्यक्षय्योऽसि। तपंसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १ ॥

तपोऽसि लोके श्रितम्। तेजंसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य
जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ २ ॥

तेजोऽसि तपंसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य

जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं
विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री।
तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥६॥

अग्निरसि पृथिव्याः श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।

त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥९॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।

विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

चन्द्रमा अस्यादित्ये श्रितः। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१२॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि। संवत्सरस्य प्रतिष्ठा
युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्तृणि विश्वस्य जनयितृणि। तानि व उपदधे
कामदुघान्यक्षितानि। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु।

इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
 विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
 कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु।
 इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
 विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
 कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा
 युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
 सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व
 उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे।
 युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
 विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे

अक्षि॑ते। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा
सी॑द॥१८॥

पौ॒र्ण॒मा॒स्य॑ष्ट॒काऽमा॑वा॒स्याः॥ अ॒न्ना॒दाः स्था॑न्न॒दु॒घो यु॒ष्मासु॑।
इ॒दम॑न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्।
वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्र्यो वि॒श्वस्य॑ जनयि॒त्र्यः। ता व॒ उप॑दधे
काम॑दु॒घा अक्षि॑ताः। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑
दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॑द॥१९॥

राड॑सि बृ॒हती श्री॑र॒सीन्द्र॑प॒त्नी धर्म॑प॒त्नी। वि॒श्वं भू॑तमनु॒प्रभू॑ता।
त्वयी॑दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑
भ॒र्त्री वि॒श्वस्य॑ जनयि॒त्री। तां त्वो॑प॒दधे॑ काम॑दु॒घामक्षि॑ताम्।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा
सी॑द॥२०॥

ओजो॑ऽसि स॒होऽसि॑। बल॑मसि॒ भ्राजो॑ऽसि। दे॒वानां॑
धामा॑मृ॒तम्। अम॑र्त्यस्तपो॒जाः। त्वयी॑दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं
वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
जनयि॑ता। तं त्वो॑प॒दधे॑ काम॑दु॒घमक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॑द॥२१॥

[१]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष
ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्ख्यः। त्वं पूषा विधृतः पांसि
नु त्मना। देवा देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्।
द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थाः
पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयध्वम्॥२२॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा
नवमेषु श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु
श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु
श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु
श्रयध्वम्। पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयध्वम्॥२३॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्।
अष्टादशा ऐकान्नविंशेषु श्रयध्वम्। ऐकान्नविंशा विंशेषु
श्रयध्वम्। विंशा ऐकविंशेषु श्रयध्वम्। ऐकविंशा
द्वाविंशेषु श्रयध्वम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयध्वम्।
त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु
श्रयध्वम्। पञ्चविंशाः षड्विंशेषु श्रयध्वम्॥२४॥

षड्विं॒शाः सप्तविं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। सप्तविं॒शा अष्टाविं॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। अष्टाविं॒शा एकात्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 एकात्रिं॒शास्त्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। त्रिं॒शा एकत्रिं॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। एकत्रिं॒शा द्वात्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। द्वात्रिं॒शास्त्रय-
 स्त्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। देवा॑स्त्रिरेकादशास्त्रिं॒शेषु॑। उत्तरे
 भवत। उत्तरवर्त्मान् उत्तरसत्त्वानः। यत्काम इदं जुहोमि।
 तन्मे समृध्यताम्। वयं॑ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥२५॥

[२]

अग्नाविष्णू सजोषसा। इमा वर्धन्तु वां गिरः।
 द्युमैर्वाजेभिरागतम्। राज्ञी विराज्ञी। सम्राज्ञी स्वराज्ञी।
 अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निः सोमो बृहस्पतिः। विश्वे
 देवा भुवनस्य गोपाः। ते सर्वे सङ्गत्य। इदं मे प्रावता वचः।
 वयं॑ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥२६॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
 तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते।

सोमं वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते।
मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रौजसां पते।
बृहस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽहं स्वयम्। रुचा
रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ
प्रजनौ प्रजायेय। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥२८॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तरषयः सप्त धामं
प्रियाणि। सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा
घृतेन। प्राची दिक्। अग्निर्देवता। अग्निं स दिशां देवं
देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा
दिक्। इन्द्रो देवता॥२९॥

इन्द्रं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै
दिशोऽभिदासति। प्रतीची दिक्। सोमो देवता। सोमं स
दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति।
उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स दिशां
देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥३०॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता॥ बृहस्पतिः५ स दिशां देवं
 देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। इयं दिक्।
 अदितिर्देवता॥ अदितिः५ स दिशां देवीं देवतानामृच्छतु।
 यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे
 कामान्त्समर्धयतु॥ ३१॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान।
 असावेहि। उषसमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिरशीय।
 अहमसोऽपोऽशीय। वयः५ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥ ३२॥

[५]

यत्तेऽचितं यदु चितं तै अग्ने। यत्त ऊनं यदु तेऽतिरिक्तम्।
 आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु।
 चितश्चासि सश्चितश्चास्यग्ने। एतावाः५श्चासि भूयाः५श्चास्यग्ने।
 लोकं पृण च्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा
 बृहस्पतिः। अस्मिन् योनावसीषदन्॥ ३३॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः।
 सोमः५ श्रीणन्ति पृथ्वयः। जन्म देवानां विशः। त्रिष्वा

रोचने दिवः। तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अग्रे देवाः
इहाऽऽवह। जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः।
अगन्म महा मनसा यविष्ठम्॥३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी।
स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यश्चम। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्।
अग्निः होतारं परिभूतमं मतिम्। त्वामर्भस्य हविषः
समानमित्। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा
निधीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्रे मनुष्वदङ्गिरः॥३५॥

देवान्देवायते यज। अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददाति
विश्वचर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवम्। स प्रीतो याति वार्यम्।
इषः स्तोतृभ्य आभर। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्याम्।
पृष्टो विश्वा ओषधीराविवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः।
स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्॥३६॥

[६]

अयं वाव यः पवते। सोऽग्निर्नाचिकेतः। स यत्प्राङ् पवते।
तदस्य शिरः। अथ यदक्षिणा। स दक्षिणः पक्षः। अथ
यत्प्रत्यक्। तत्पुच्छम्। यदुदङ्। स उत्तरः पक्षः॥३७॥

अथ यत्संवाति। तदस्य समञ्चनं च प्रसारणं च। अथो
सम्पदेवास्य सा। स९ ह वा अस्मै स कामः पद्यते। यत्कामो
यजते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। यो ह वा
अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठां वेद। आयतनवान्भवति।
गच्छति प्रतिष्ठाम्॥ ३८॥

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठा। य एव
वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्। यो ह वा
अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति।
हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एव वेद।
सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो
भाय्यात्॥ ३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च
भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ
हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्त९ ह
वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्।
अथ हैषोऽनुन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः
परेणाऽऽदित्यम्॥ ४०॥

अ॒न॒न्त॑ ह॒ वा अ॒पा॒र॒म॑क्ष॒य्यं लो॒कं ज॑यति। योऽग्निं
ना॒चि॒के॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथो॒ यथा॒
रथे॒ तिष्ठ॑न्पक्ष॑सी पर्या॒वर्त॑माने प्र॒त्यपै॑क्षते। ए॒वम॑होरा॒त्रे
प्र॒त्यपै॑क्षते। नास्या॑होरा॒त्रे लो॒कमा॑प्नुतः। योऽग्निं ना॒चि॒के॒तं
चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥४१॥

[७]

उ॒शन् ह॒ वै वा॑जश्रव॒सः स॑र्ववे॒दसं द॑दौ। तस्य॑ ह॒ नचि॑केता॒
नाम॑ पु॒त्र आ॑स। त॑ ह॒ कुमा॑र॒ सन्तम॑। दक्षि॑णासु
नी॒यमा॑नासु श्र॒द्धाऽऽवि॑वेश। स हो॑वाच। तत् कस्मै॒ मां
दा॑स्य॒सीति॑। द्वि॒तीयं तृ॑तीयम्। त॑ ह॒ परी॑त उवाच। मृ॒त्यवे॑
त्वा ददा॒मीति॑। त॑ ह॒ स्मोत्थि॑तं वा॒गभि॑वदति॥४२॥

गौत॑म कुमा॒रमि॑ति। स हो॑वाच। परे॑हि मृ॒त्योर्गृ॑हान्। मृ॒त्यवे॑
वै त्वा॑ऽदा॒मिति॑। तं वै प्र॒वस॑न्तं ग॒न्तासी॑ति होवाच। तस्य॑
स्म ति॒स्रो रा॒त्रीरना॑श्वान्गृ॒हे व॑सतात्। स यदि॑ त्वा पृ॒च्छेत्।
कुमा॑र॒ कति॑ रा॒त्रीरवा॑त्सी॒रिति॑। ति॒स्र इति॑ प्रति॒ब्रूता॑त्। किं
प्र॑थ॒मा॑ रा॒त्रिमा॑श्ना इति॥४३॥

प्र॒जां त॒ इति॑। किं द्वि॒तीया॑मिति। प॒शूँस्त॒ इति॑। किं

तृतीया॒मिति॑। सा॒धुकृ॒त्यां त॒ इति॑। तं वै प्र॒वस॑न्तं जगाम।
तस्य॑ ह ति॒स्रो रा॒त्रीर॒ना॑श्चान्गृह उ॒वास। तमा॒गत्य॑ पप्रच्छ।
कुमा॑र॒ कति॒ रा॒त्रीर॒वात्सी॒रिति॑। ति॒स्र इति॒ प्रत्यु॑वाच॥४४॥

किं प्र॑थ॒माः रा॒त्रिमा॒श्ना इति॑। प्र॒जां त॒ इति॑। किं
द्वि॒तीया॒मिति॑। प॒शूँस्त॒ इति॑। किं तृतीया॒मिति॑। सा॒धुकृ॒त्यां
त॒ इति॑। नम॑स्ते अस्तु भगव॒ इति॑ होवाच। वर॑ वृणी॒ष्वेति॑।
पि॒तर॑मे॒व जीव॑न्नया॒नीति॑। द्वि॒तीयं वृणी॒ष्वेति॑॥४५॥

इ॒ष्टापूर्त॑यो॒र्मेऽक्षि॑तिं ब्रू॒हीति॑ होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं
ना॑चि॒केत॑मु॒वाच। ततो॒ वै तस्ये॑ष्टापूर्ते ना क्षी॑येते।
नास्ये॑ष्टापूर्ते क्षी॑येते। यो॑ऽग्निं ना॑चि॒केतं चि॑नुते। य उ॒
चैनमे॒वं वेद॑। तृती॑यं वृणी॒ष्वेति॑। पुन॑र्मृत्यो॒र्मेऽप॑चितिं ब्रू॒हीति॑
होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं ना॑चि॒केत॑मु॒वाच। ततो॒ वै सोऽप॑
पुन॑र्मृत्युम॑जयत्॥४६॥

अप॑ पुन॑र्मृत्युं ज॑यति। यो॑ऽग्निं ना॑चि॒केतं चि॑नुते। य
उ॒ चैनमे॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिर्वै प्र॒जाका॑म॒स्तपो॑ऽतप्यत। स
हि॑र॒ण्यमु॒दा॑स्यत्। तद॒ग्नौ प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै नाच्छ॑दयत्।
तद्वि॒तीयं प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै नैवाच्छ॑दयत्। तत्तृती॑यं

प्रास्यत्॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे
प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरण्यं कनिष्ठं
धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजः हि। स वै तमेव
नाविन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनेष्यत्। तां स्वायैव हस्ताय
दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यगृह्णात्॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत् दक्षिणां
प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। एतद्ध
स्म वै तद्विद्वांसो वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्यां
दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां
प्रतिगृह्येति। तेऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै
दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं व्रीणाति॥४९॥

[८]

तः हैतमेकं पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसंमित
एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन
व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये
वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्।

ए॒तम॒ग्निं॑ का॒मेन॒ सम॑र्धयति। स ए॒नं॒ का॒मेन॒ समृ॑द्धः॥५०॥
 का॒मेन॒ सम॑र्धयति। अथ॑ है॒नं पु॒रर्ष॑यः। उ॒त्तर॒वेद्या॒मेव॒
 स॒त्रिय॑मचिन्वत। ततो॒ वै तेऽवि॑न्दन्त प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं
 लो॒कम॑जयन्। वि॒न्दत॑ ए॒व प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं
 ज॑यति। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑
 है॒नं वा॒युर्ऋ॒द्धि॑कामः॥५१॥

य॒था न्यु॑प्तमे॒वोप॑दधे। ततो॒ वै स ए॒तामृ॑द्धिमा॒ध्नोत्। या॒मिदं॑
 वा॒युर्ऋ॒द्धः। ए॒तामृ॑द्धिमृ॒ध्नोति॑। या॒मिदं॑ वा॒युर्ऋ॒द्धः। योऽ॒ग्निं
 ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं गो॒बलो॒
 वा॒र्ष्णः पु॒शुका॑मः। पा॒ङ्कमे॒व चि॑क्ये। प॒ञ्च पु॒रस्ता॑त्॥५२॥

प॒ञ्च दक्षि॑ण॒तः। प॒ञ्च प॒श्चात्। प॒ञ्चोत्तर॑तः। ए॒कां म॒ध्ये॑।
 ततो॒ वै स स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नोत्। प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्नोति।
 योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं
 प्र॒जाप॑तिर्ज्यै॒ष्ठ्य॑कामो॒ यश॑स्कामः प्र॒जन॑नकामः। त्रि॒वृत्त॑मे॒व
 चि॑क्ये॥५३॥

स॒प्त पु॒रस्ता॑त्। ति॒स्रो दक्षि॑ण॒तः। स॒प्त प॒श्चात्। ति॒स्र उत्तर॑तः।
 ए॒कां म॒ध्ये॑। ततो॒ वै स प्र॒ यशो॒ ज्यैष्ठ्य॑माप्नोत्। ए॒तां प्रजा॑तिं

प्राजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता
पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो
ज्यैष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः
प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे।
ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं
जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स
यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्या-
दुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी
भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा
दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि

प्राच्येहीति प्राचीं जुषाणा वेत्वाऽऽज्यस्य स्वाहेति
 स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति।
 पुरीषमुपधाय। चितिकृत्तिभिरभिमृश्या। अग्निं प्रणीयोप-
 समाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति
 शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः।
 अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति
 विश्वप्रीः॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति।
 अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं
 तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमुं
 तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी

उ॒रव॑श्च॒ वरी॑या॒सश्च॒ लो॒काः। ताने॒व ताभि॑र॒भिज॑यति॥
 का॒म॒चा॒रो ह॒ वा अ॑स्यो॒रुषु॑ च॒ वरी॑यः॒सु च॒ लो॒केषु॑ भवति।
 यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। सं॒व॒त्स॒रो वा
 अ॒ग्निर्ना॑चिके॒तः। तस्य॑ वस॒न्तः शि॒रः॥६०॥

ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः। व॒र्षा उत्त॑रः। श॒रत्पु॑च्छम्। मा॒साः
 क॒र्मका॒राः। अ॒हो॒रा॒त्रे श॑तरु॒द्रीय॑म्। प॒र्जन्यो॒ वसो॑र्धा॒रा। यथा॒
 वै प॒र्जन्यः॒ सुवृ॑ष्टं वृ॒ष्ट्वा। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑न्का॒मान्त्सम्पू॑रयति।
 ए॒वमे॒व स तस्य॑ सर्वा॑न्का॒मान्त्सम्पू॑रयति। यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं
 चि॑नुते॥६१॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्ना॑चिके॒तः। तस्य॑
 वस॒न्तः शि॒रः। ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः। व॒र्षाः पु॑च्छम्।
 श॒रदु॑त्तरः प॒क्षः। हे॒म॒न्तो मध्य॑म्। पू॒र्वप॒क्षाश्चित॑यः। अ॒पर॒प॒क्षाः
 पु॒रीष॑म्। अ॒हो॒रा॒त्राणी॑ष्टकाः। ए॒ष वाव॑ सो॑ऽग्नि॒रग्नि॑मयः
 पु॒नर्ण॑वः। अ॒ग्नि॒मयो॑ ह॒ वै पु॑नर्ण॒वो भू॑त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
 आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑
 चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम् तं काममग्रे। आशानां त्वा
विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो
भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो
रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्पश्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो
देह्यः। पूर्वं देवा अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहुः स्विष्टम्॥१॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्विन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्विन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
त्वम्। एष्ट्यो ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण।
परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥२॥

तमाशाऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु
वा आशाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा

भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॑
 कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। आ॒शायै॑ च॒रुम्।
 अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्याऽऽशा॑ऽभवत्। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा अ॒स्याऽऽशा॑ भवति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
 चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ कामा॑य स्वाहा॒ऽऽशायै॑
 स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहे॑ति॥३॥

तं कामो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ कामे॑न॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑
 वै कामो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यः कामो॑
 भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॑
 कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। कामा॑य च॒रुम्।
 अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यः कामो॑ऽभवत्। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॒स्य कामो॑ भवति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य
 उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ कामा॑य स्वाहा
 कामा॑य स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहे॑ति॥४॥

तं ब्रह्मा॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते ब्रह्म॑णा वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै ब्रह्मा॑ऽस्मि। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
का॒माय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। ब्रह्म॑णे च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। ब्रह्म॑ण्वान् ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ का॒माय॑ स्वाहा
ब्रह्म॑णे स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्रजा॑पतये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥५॥

तं य॒ज्ञोऽब्र॑वीत्। प्रजा॑पते य॒ज्ञेन॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै य॒ज्ञोऽस्मि॑। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्यो य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
का॒माय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। य॒ज्ञाय॑ च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यो य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ का॒माय॑ स्वाहा॑

य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑ । अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑ । स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑ ॥ ६ ॥

तमापो॑ऽब्रुवन् । प्रजा॑पते॒ऽप्सु वै सर्वे॑ कामाः॑ श्रिताः । व॒यमु॑
वा आपः॑ स्मः । अ॒स्मान्नु य॑जस्व । अथ॒ त्वयि॑ सर्वे॑ कामाः॑
श्रयिष्यन्ते । अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑ । स ए॒तम॒ग्नये॑
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत् । अ॒द्ध्यश्च॒रुम् ।
अनु॑मत्यै च॒रुम् । ततो॒ वै तस्मि॑न्सर्वे॑ कामा॑ अश्रयन्त । अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत् । सर्वे॑ ह वा अ॑स्मिन्कामाः॑ श्रयन्ते । अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति । य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते । य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑ । सोऽत्र॑ जुहोति । अ॒ग्नये॑ कामा॑य स्वाहा॑ऽद्ध्यः स्वाहा॑ ।
अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑ । स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒
स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑ ॥ ७ ॥

तम॒ग्निर्ब॑लि॒मान॑ब्रवीत् । प्रजा॑पते॒ऽग्नये॑ वै ब॑लि॒मते॒ सर्वा॑णि
भू॒तानि॑ ब॒लिः ह॑रन्ति । अ॒हमु॑ वा अ॒ग्निर्ब॑लि॒मान॑स्मि । मां
नु य॑जस्व । अथ॒ ते सर्वा॑णि भू॒तानि॑ ब॒लिः ह॑रिष्यन्ति ।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑ । स ए॒तम॒ग्नये॑ कामा॑य
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत् । अ॒ग्नये॑ ब॒लि॒मते॑ च॒रुम् ।

अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि
 बलिं हरन्ति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 कामाय स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा
 प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते
 स्वाहेति॥८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविवित्ससि।
 अहम् वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते
 सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स
 एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्त्यै
 चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति।
 अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्त्यै
 स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
 लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा ए॒ताः स॒प्त स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ द्वा॒रः। दि॒वःश्ये॑न॒योऽनु॑-
 वित्त॑यो॒ नाम॑। आशा॑ प्रथ॒मा र॑क्षति। कामो॑ द्वि॒तीया॑म्।
 ब्रह्म॑ तृ॒तीया॑म्। य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थीम्। आपः॑ प॒ञ्चमी॑म्।
 अ॒ग्निर्ब॑लि॒मान्प॒ष्ठीम्। अनु॑वित्तिः स॒प्तमी॑म्। अनु॑ ह
 वै स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। का॒मचा॑रो॒ऽस्य॑ स्व॒र्गे लो॒के भ॑वति।
 य ए॒ताभि॑रिष्टि॒भिर्य॑जते। य उ॑ चै॒ना ए॒वं वेद॑। तास्व॑न्विष्टि।
 प॒ष्ठोही॒वरां॑ द॒द्यात्क॒सं च॑। स्त्रियै॑ चाऽऽभा॒र स॑मृ॒द्ध्यै॥१०॥

[२]

तप॑सा दे॒वा दे॒वता॑मग्रं आयन्। तप॑स॒र्षयः॑ स्व॒रन्व॑विन्दन्।
 तप॑सा स॒पत्न्या॑न्प्रणु॒दामा॑र॒तीः। येने॒दं वि॒श्वं प॑रि॒भूतं॑ यदस्ति।
 प्र॒थम॑जं दे॒व र॑ ह॒विषा॑ विधेम। स्व॒यम्भु॑ ब्रह्म॑ प॒रमं॑ तपो॒
 यत्। स ए॒व पु॒त्रः स पि॒ता स मा॒ता। तपो॑ ह य॒क्षं प्र॑थम॒
 सम्ब॑भूव। श्र॒द्धया॑ दे॒वो दे॒वत्व॑म॒श्नुते॑। श्र॒द्धा प्र॑ति॒ष्ठा लो॒कस्य॑
 दे॒वी॥११॥

सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमागा॑त्। का॒मव॑त्सा॒ऽमृतं॑ दुहा॒ना। श्र॒द्धा
 दे॒वी प्र॑थम॒जा ऋ॒तस्य॑। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा। ता॑

श्रद्धा९ हविषां यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना
देवी भुवनस्याधिपती। आगात्सत्य९ हविरिदं जुषाणम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषां
घृतेन॥१२॥

यथा देवैः सधमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुपं यज्ञं
न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे
सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि
देवः सहस्रः सहीयान्। स नो जुषाण उपं यज्ञमागात्।
आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥१३॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः।
उपह्वैऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्।
येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः।
अति पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्।
ज्योतिष्मद्भाजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारां बहुधा
दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा
भुवः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाह९

स्विष्टम्॥१४॥

[३]

दे॒वेभ्यो॒ वै स्व॒र्गो लो॒कस्ति॒रोऽभ॒वत्। ते प्र॒जाप॑तिमब्रुवन्।
प्रजा॑पते स्व॒र्गो वै नो॑ लो॒कस्ति॒रोऽभू॑त्। तमन्वि॒च्छेति॑। तं
य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तं य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒र्नान्वि॑न्दत्। तमिष्टि॑भि॒-
रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्व॑विन्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टित्वम्। एष्ट॑यो
ह॒ वै ना॑म। ता इष्ट॑य॒ इत्याच॑क्षते प॒रोक्षे॑ण। प॒रोक्ष॑प्रिया इव
हि दे॒वाः॥१५॥

तं तपो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ तप॑सा॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै
तपो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं तपो॑ भविष्यति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
नि॒र॑वपत्। तप॑से च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
स॒त्यं तपो॑ऽभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यः ह॒ वा
अ॒स्य॒ तपो॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॒ तप॑से॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहे॑ति॥१६॥

त३ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै
 श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति।
 अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
 निरवपत्। श्रद्धायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 सत्या श्रद्धाऽभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा
 अस्य श्रद्धा भवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 स्वाहा श्रद्धायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१७॥

त३ सत्यमब्रवीत्। प्रजापते सत्येन वै श्राम्यसि। अहमु वै
 सत्यमस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः सत्यं भविष्यति।
 अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
 निरवपत्। सत्याय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 सत्यः सत्यमभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यः ह
 वा अस्य सत्यं भवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 स्वाहा सत्याय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१८॥

तं मनोऽब्रवीत्। प्रजापते मनसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
मनोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं मनो भविष्यति।
अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
निरवपत्। मनसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं मनोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा
अस्य मनो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा मनसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१९॥

तं चरणमब्रवीत्। प्रजापते चरणेन वै श्राम्यसि। अहमु वै
चरणमस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं चरणं भविष्यति।
अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
निरवपत्। चरणाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं चरणमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह
वा अस्य चरणं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा चरणाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥२०॥

ता वा ए॒ताः प॒ञ्च स्वर॑गस्य॒ लोक॑स्य॒ द्वारः॑। अपा॑घा॒ अनु॑वित्तयो॒
नाम॑। तपः॑ प्रथ॒मा र॑क्षति। श्र॒द्धा द्वि॒तीया॑म्। स॒त्यं तृ॒तीया॑म्।
मन॑श्चतु॒र्था॑म्। चर॑णं पञ्च॒मी॑म्। अनु॑ ह॒ वै स्वर॑गं लो॒कं वि॑न्दति।
का॒मचा॑रौऽस्य स्वर॑गे लो॒के भ॑वति। य ए॒ताभि॑रिष्टि॒भिर्य॑जते।
य उ॑ चै॒ना ए॒वं वेद॑। तास्व॑न्विष्टि। प॒ष्ठौ ही॒वरां॑ दद्यात्क॒सं
चा॑ स्त्रियै॑ चाऽऽभा॒र स॑मृ॒द्धौ॥२१॥

[४]

ब्रह्म॒ वै चतु॑र्होतारः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑य॒ज्ञो निर्मि॑तः। नैन॑
श॒प्तम्। नाभि॑चरित॒माग॑च्छति। य ए॒वं वेद॑। यो ह॒ वै
चतु॑र्होतृणां चतु॑र्होतृत्वं वेद॑। अथो॒ पञ्च॑होतृत्वम्। सर्वा॑
हास्मै॒ दिशः॑ कल्पन्ते। वा॒चस्पति॑र्होता दश॑होतृणाम्।
पृथि॑वी होता चतु॑र्होतृणाम्॥२२॥

अ॒ग्निर्हो॒ता पञ्च॑होतृणाम्। वा॒ग्धो॒ता षड्द्वौ॑तृणाम्।
म॒हाह॑वि॒र्होता॑ स॒प्तहो॑तृणाम्। ए॒तद्वै चतु॑र्होतृणां
चतु॑र्होतृत्वम्। अथो॒ पञ्च॑होतृत्वम्। सर्वा॑ हास्मै॒ दिशः॑
कल्पन्ते। य ए॒वं वेद॑। ए॒षा वै स॑र्वविद्या। ए॒तद्वै ष॑जम्। ए॒षा
प॒ङ्क्तिः॑ स्वर॑गस्य॒ लोक॑स्या॒ञ्जसा॑ऽय॒निः स्मृ॑तिः॥२३॥

ए॒तान् योऽध्यै॑त्य॒च्छदि॑र्द॒र्शे याव॑त्त॒रस॑म्। स्वर॑ेति। अ॒न॒प॒ब्र॒वः
 सर्व॑मायु॑रेति। वि॒न्दते॑ प्र॒जाम्। रा॒य॒स्पोष॑ गौ॒प॒त्यम्।
 ब्र॒ह्म॒व॒र्च॑सी भ॑वति। ए॒तान् योऽध्यै॑ति। स्पृ॒णो॒त्या॒त्मान॑म्।
 प्र॒जां पि॒तृन्। ए॒तान् वा अ॑रु॒ण औ॑प॒वेशि॑र्वि॒दां च॑कार॥२४॥
 ए॒तैर॑धि॒वा॒दम॑पा॒जय॑त्। अथो॒ विश्वं॑ पा॒प्मान॑म्। स्वर्य॑यौ।
 ए॒तान्योऽध्यै॑ति। अ॒धि॒वा॒दं ज॑यति। अथो॒ विश्वं॑ पा॒प्मान॑म्।
 स्वर॑ेति। ए॒तैर॒ग्निं चि॑न्वीत स्व॒र्गका॑मः। ए॒तैरा॑युष्कामः।
 प्र॒जाप॑शुका॑मो वा॥२५॥

पु॒रस्ता॑द्द॒शहो॑ता॒रमु॑द॒श्चमु॑प॒दधा॑ति याव॑त्प॒दम्। हृद॑यं यजु॑षी॒
 प॒त्यौ च। द॒क्षि॒ण॒तः प्रा॑श्च॒ चतु॑र्हो॒तार॑म्। प॒श्चादु॑द॒श्च
 प॒श्चहो॑तारम्। उ॒त्तर॑तः प्रा॑श्च॒ षड्दो॑तारम्। उ॒परि॑ष्टा॒त्प्राश्च॑
 स॒प्तहो॑तारम्। हृद॑यं यजू॑षि॒ प॒त्यश्च। य॒था॒व॒का॒शं ग्र॑हान्।
 य॒था॒व॒का॒शं प्र॑तिग्र॒हाँल्लो॑कं पृ॒णाश्च। सर्वा॑ हा॒स्यै॒ता दे॒वताः॑
 प्री॒ता अ॒भीष्टा॑ भवन्ति॥२६॥

सदे॑वम॒ग्निं चि॑नुते। र॒थसं॑मि॒तश्चे॒त॒व्यः। वज्रो॒ वै रथः॑। वज्रे॑णै॒व
 पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॑व्य॒ स्तृ॒णुते॑। प॒क्षः सं॑मि॒तश्चे॒त॒व्यः। ए॒तावा॑न्
 वै रथः॑। याव॑त्प॒क्षः। र॒थसं॑मि॒तमे॒व चि॑नुते। इ॒ममे॒व लो॒कं

पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाल्लोकानहीनेन। अथो
सूत्रेण। वरो दक्षिणा। वरेणैव वरं स्पृणोति। आत्मा हि वरः।
एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति। एकविंशो वा इतः स्वर्गो
लोकः। प्र स्वर्गं लोकमाप्नोति॥२८॥

असावादित्य एकविंशः। अमुमेवाऽऽदित्यमाप्नोति।
शतं ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रतिष्ठति। सहस्रं ददाति। सहस्रसम्मितः स्वर्गो लोकः।
स्वर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति।
सर्वाणि वयांसि॥२९॥

सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदि न विन्देत।
मन्थानेतावतो दद्यादोदनान् वा। अश्रुते तं कामम्।
यस्मै कामायाग्निश्चीयते। पृष्ठौर्हीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि
सर्वाणि वयांसि। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ॥३०॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो
ददाति। तेनाऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि
देवाः। स संत्यग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्।

नेतरेषु यज्ञेषु। यो ह वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयितुव्यान्
वेद॥३१॥

तृप्यन्ति प्रजयां पशुभिः। उपैन५ सोमपीथो नमति। एते वै
चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितुव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः।
तेभ्यो यद्वक्षिणा न नयेत्। दुरिष्ट५ स्यात्। अग्निमस्य
वृञ्जीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते।
नास्याग्निं वृञ्जते॥३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपुरुषा
सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्।
शर्करा अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं
चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या
वा। वीर्येण वा एष व्यृध्यते। योऽग्निं चिनुते॥३३॥
यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्य५
सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवताना५ सायुज्यम्।
सार्ष्टिता५ समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते।
य उ चैनमेवं वेद। एतदेव सावित्रे ब्राह्मणम्। अथो
नाचिकेते॥३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॑ यच्च॒ मर्त्यम्॑। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः
 कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॒घां दधे॑। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्र॒ह्म॑णा। तया॑
 दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भु॒वा सी॑द। सर्वाः॒ स्त्रियः॒ सर्वा॑न्पु॒ंसः। सर्वं॑
 न स्त्री॑पु॒मं च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तः पा॒ंसवो॒ भूमेः॑॥ ३५॥
 सङ्ख्या॑ता दे॒वमा॒यया॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्त॒ ऊषाः॑ पशूनाम्।
 पृथि॒व्यां पुष्टि॑र्हि॒ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः सि॒कताः॒ सर्वाः॑।
 अ॒प्स्व॑न्तश्च॒ याः श्रि॑ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः शर्करा॒ धृत्यै॑।
 अ॒स्यां पृथि॒व्यामधि॑॥ ३६॥

सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तोऽश्मा॑नोऽस्यां पृथि॒व्याम्। प्र॒ति॒ष्ठासु॑
 प्र॒ति॒ष्ठि॒ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीर्वी॒रुधः॒ सर्वाः॑। वि॒ष्ठि॒ताः
 पृथि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीरोष॑धीः सर्वाः॑। वि॒ष्ठि॒ताः
 पृथि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः॥ ३७॥

याव॑न्तो वन॒स्पत॑यः। अ॒स्यां पृथि॒व्यामधि॑। सर्वा॒स्ताः।
 याव॑न्तो ग्रा॒म्याः प॒शवः॒ सर्वे॑। आ॒र॒ण्याश्च॒ ये। सर्वा॒स्ताः।
 ये द्वि॒पाद॑श्चतु॒ष्पादः॑। अ॒पाद॑ उ॒दर॑स॒र्पिणः॑। सर्वा॒स्ताः।

यावदाञ्जनमुच्यते॥ ३८॥

देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः॥ यावत्कृष्णायसुः सर्वम्।
 देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। यावल्लोहायसुः सर्वम्।
 देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वसुः सीसुः सर्वं त्रपु।
 देवत्रा यच्च मानुषम्॥ ३९॥

सर्वास्ताः। सर्वसुः हिरण्यसुः रजतम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
 सर्वास्ताः। सर्वसुः सुवर्णसुः हरितम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
 सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन
 ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ४०॥

[६]

सर्वा दिशो दिक्षु। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता
 इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन
 ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अन्तरिक्षं च
 केवलम्। यच्चस्मिन्नन्तराहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यश्च
 याः प्रजाः॥ ४१॥

गन्धर्वाप्सरसश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।
 अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।

स्थाव॑राः प्रो॒ष्या॑श्च॒ ये। सर्वा॑स्ताः। सर्वा॑ धुनि॒ः
सर्वा॑न्ध्व॒ः सान्। हि॒मो यच्च॑ शी॒यते॑॥४२॥

सर्वा॑स्ताः। सर्वा॑न्मरी॑चीन् वित॑तान्। नी॒हारो यच्च॑ शी॒यते॑।
सर्वा॑स्ताः। सर्वा॑ वि॒द्युतः॑ सर्वा॑न्त॒स्तनयि॑बून्। हा॒दुनी॒र्यच्च॑
शी॒यते॑। सर्वा॑स्ताः। सर्वाः॑ स्र॒वन्तीः॑ स॒रितः॑। सर्व॑मप्सुच॒रं च॒
यत्। सर्वा॑स्ताः॥४३॥

याश्च॑ कू॒प्या॒ याश्च॑ ना॒द्याः॑ समु॒द्रियाः॑। याश्च॑ वैश॒न्तीरु॑त
प्रा॑स॒चीर्याः॑। सर्वा॑स्ताः। ये चो॒त्तिष्ठ॑न्ति जी॒मूताः॑। याश्च॑
व॒र्षन्ति॑ वृ॒ष्टयः॑। सर्वा॑स्ताः। तप॒स्तेज॑ आका॒शम्।
यच्चा॑ऽऽका॒शे प्र॑ति॒ष्ठितम्। सर्वा॑स्ताः। वा॒युं वया॑ः॒सि
सर्वा॑णि॥४४॥

अ॒न्तरि॒क्षच॒रं च॒ यत्। सर्वा॑स्ताः। अ॒ग्निः॑ सूर्यं च॒न्द्रम्। मि॒त्रं
व॒रुणं॑ भग॒म्। सर्वा॑स्ताः। स॒त्यः॑ श्र॒द्धां तपो॑ दम॒म्। नामं॑
रूपं च॑ भू॒ताना॑म्। सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑
दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥४५॥

सर्वा॑न्दि॒वः॑ सर्वा॑न्दे॒वान्दि॒वि। यच्चा॑न्तर्भू॒तं प्र॒ति॑ष्ठि॒तम्।
 सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द। याव॑ती॒स्तार॑काः
 सर्वाः॑। वि॒त॑ता रोच॒ने दि॒वि। सर्वा॑स्ताः। ऋ॒चो यजू॑ंषि॒
 सामा॑नि॥४६॥

अथ॑र्वाङ्गि॒रस॑श्च॒ ये। सर्वा॑स्ताः। इति॑हा॒सपु॒राणं॑ च।
 सर्प॑दे॒वज॒नाश्च॒ ये। सर्वा॑स्ताः। ये च॑ लो॒का ये चा॑लो॒काः।
 अ॒न्तर्भू॒तं प्र॒ति॑ष्ठि॒तम्। सर्वा॑स्ताः। यच्च॑ ब्रह्म॒ यच्चा॑ब्रह्म॒।
 अ॒न्तर्ब्र॑ह्मन्प्र॒ति॑ष्ठि॒तम्॥४७॥

सर्वा॑स्ताः। अ॒होरा॒त्राणि॑ सर्वा॑णि। अ॒र्धमा॒सांश्च॒ केव॑लान्।
 सर्वा॑स्ताः। सर्वा॑नृ॒तून्सर्वा॑न्मा॒सान्। सं॒वत्स॒रं च॒ केव॑लम्।
 सर्वा॑स्ताः। सर्वं॑ भू॒तः॑ सर्वं॑ भव्यम्। यच्चा॑तोऽधि॑भवि॒ष्यति॑।
 सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥४८॥

[८]

ऋ॒चां प्रा॒चीं म॒हती॑ दि॒गु॑च्यते। दक्षि॑णामाहु॒र्यजु॑षामपा॒राम्।
 अथ॑र्वणा॒मङ्गि॒रसां॑ प्र॒तीचीं॑। साम्ना॒मुदी॑ची॒ म॒हती॑ दि॒गु॑च्यते।

ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये
अहः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति
सूर्यः। ऋग्भ्यो जाताः सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी
हैव शश्वत्॥४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यं हं शश्वत्। सर्वं हेदं ब्रह्मणा
हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं
क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः।
पूर्वे पूर्वभ्यो वचं एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः।
पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः
सत्रमांसत॥५०॥

तपं आसीद्बृहपतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं
हं होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य
उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्।
भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं
सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा

उपगा॒तारः॑। स॒द॒स्यां ऋ॒तवो॑ऽभवन्। अ॒र्धमा॒साश्च
मासा॑श्च। च॒मसा॒ध्वर्य॑वोऽभवन्। अ॒शः स॒द्वह्म॑ण॒स्तेजः॑।
अ॒च्छा॒वाको॑ऽभव॒द्यशः॑। ऋ॒तमे॑षां प्र॒शास्ता॑ऽऽसीत्।
यद्वि॑श्व॒सृज॒ आस॑त॥ ५२॥

ऊ॒र्गजा॑न॒मुद॑वहत्। ध्रु॒वगो॑पः स॒होऽभ॑वत्। ओ॒जोऽभ्य॑ष्टौ-
द्वा॒व्णः। यद्वि॑श्व॒सृज॒ आस॑त। अ॒प॒चि॒तिः पो॒त्रीया॑मयजत्।
ने॒ष्ट्रीया॑मयज॒त्त्विषिः॑। आ॒ग्नी॒द्धाद्वि॑दुषीं स॒त्यम्। श्र॒द्धा
है॒वाय॑जत्स्व॒यम्। इ॒रा प॒त्नी वि॑श्व॒सृजा॑म्। आ॒कू॒तिर॑पि॒न-
डु॒विः॥ ५३॥

इ॒ध्मः ह॒ क्षुच्चै॑भ्य उ॒ग्रे। तृ॒ष्णा चाऽऽव॑हतामु॒भे। वा॒गे॒षाः
सु॒ब्रह्म॑ण्याऽऽसीत्। छ॒न्दो॒यो॒गान् वि॑जान॒ती। क॒ल्प॒त॒त्राणि॑
तन्वा॒नाऽहः॑। स॒ऽस्थाश्च॑ स॒र्वशः॑। अ॒हो॒रा॒त्रे प॑शुपा॒ल्यौ।
मु॒हूर्ताः प्रे॒ष्या॑ अ॒भवन्। मृ॒त्युस्त॑द॒भव॒द्धा॒ता। श॒मि॒तो॒गो वि॑शां
प॒तिः॥ ५४॥

वि॒श्व॒सृजः॑ प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। स॒हस्र॑स॒मं प्र॑सु॒तेन॒ यन्तः॑।
ततो॑ ह॒ जज्ञे॑ भु॒व॒नस्य॑ गो॒पाः। हि॒र॒ण्मयः॑ श॒कुनि॑र्ब्रह्म
नाम॑। येन॒ सूर्य॑स्तप॒ति तेज॑से॒द्धः। पि॒ता पु॒त्रेण॑ पि॒तृमा॑न्

योनि॑यो॒नौ। नावे॑दवि॒न्मनु॑ते तं बृ॒हन्त॑म्। सर्वा॑नु॒भुमा॒त्मान॑
सम्प॑रा॒ये। ए॒ष नि॒त्यो म॑हि॒मा ब्रा॑ह्म॒णस्य॑। न क॑र्म॒णा वर्ध॑ते
नो क॑र्नी॒यान्॥५५॥

तस्यै॒वाऽऽत्मा॑ प॒दवि॑त्तं वि॒दित्वा॑। न क॑र्म॒णा लि॑प्यते
पाप॑केन। पञ्च॑पञ्चा॒शत॑स्त्रि॒वृतः॑ संवत्स॒राः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः॑
पञ्च॑द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः॑ सप्त॒द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शत॑
एक॑वि॒ंशः। वि॒श्वसृ॒जाः सह॑स्रसंवत्सरम्। ए॒तेन॒
वै वि॒श्वसृ॒जं इ॒दं वि॒श्वम॑सृजन्त। यद्वि॒श्वम॑सृजन्त।
तस्मा॑द्वि॒श्वसृ॒जः। वि॒श्वमे॒ना॒ननु॑ प्रजा॑यते। ब्रह्म॑णः सायु॑ज्यः
सलो॒कता॑ यन्ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाः सायु॑ज्यम्।
सा॒ष्टि॒ताः समा॑नलो॒कता॑ यन्ति। य ए॒तदु॑प॒यन्ति॑। ये
चै॒न॒त्प्राहुः॑। येभ्य॑श्चै॒न॒त्प्राहुः॑॥५६॥ ॐ॥

[९]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥३॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥
हरिः ॐ॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>